

Foto: JÚLIUS DUBRAVAY

asi tak všetko. „Keď sa však dozvedel o iniciatíve mužov z Brezna, dal im vedieť. A tí kameň čoskoro vyhrabali zo zeme.

Obkolesený dubom, tisom, duglaskou, lipou... Opäť iné dreviny ako v okolí. „Dobre ich vybrali, ani ja by som ich nevybral lepšie. Veď vidíte, že prežili sto rokov,“ dodá Igor Leitner.

Šťastné výkriky - mám ho! Ako páni pamätné kamene hľadajú? „Zoradíme sa pekne do rojnice a ideme krok za krokom. Kým niekto nevykrične - mám ho!“ hovorí Milan Kováčik. Mám ho - kričali, keď našli jubilejný hájik v Kamenistej doline, v húštine, na svahu medzi Štefanovou a Mogľovou dolinou. „Dnes k nemu stačí prejsť asi 250 metrov z hlavnej cesty od elektrického stĺpa číslo 15 kolmo, vo vysokých čizmách cez potok na protihľahý svah.“ Mám ho si zakričali aj v Osrblí, kde ho našli na horskom chrbte medzi dolinami Horná a Dolná Gajdoška. Poškodila ho veterná kalamita v roku 1996, tá poväčšala celý jubilejný hájik. „Prihlásil sa nám aj Jozef Tišliar, rodák z Hornej Lehoty, že neďaleko pomníka partizánskeho oddielu Za slobodu Slovanov je ďalší.“ Z hustej hory čoskoro zaznelo ďalšie „mám ho“. Tie isté slová bolo počuť v Sihle pri lesníckej chate na vrchu Jedľová, kde bola kedysi veľká lesná škôlka. „Objavili sme nielen pamätný kameň, ale aj pár exotických

stromov v jeho okolí.“ Tieto výkriky sa ozývali v roku 2015.

O rok im turisti poslali súradnice GPS takéhoto kameňa v Starých Horách, v úbočí nad lesnou správou. „Ihneď sme tam vycestovali a keď sme zišli zo stráne, lesníkom sme povedali, aký poklad v chotári majú.“ Prihlásil sa turista Tomáš Trstenský a zaviedol ich ku kameňu pri chate Hostinec v Kremnických vrchoch a koncom roku spolu vystúpili na Tatársku lúku pod Sitnom. „Tam sú netradičné stromy vysadené v tvare štátneho znaku,“ hovorí Ján Zemko a hneď sa pustí do kreslenia známeho obrazca, ktorému v strede dominoval lev so štátnym znakom. Ide mu to rýchlo a dobre. Nečudujte sa, práve on obnovuje staré nápisy vytesané v skalách. „Na Tatárskej lúke však už ktosi stihol vyškriabať z nápisu ČSR písmeno Č. Je to smutné.“ Inde však písmenká pribudli. Či skôr číslice. Napríklad v Skalici medzi Čiernym Balogom a Lomom nad Rimavicou pribudol k roku 1918 rok 1968. Čas sa zastaviť nedá.

Ani v Likavke nikto nič nevedel: Likavská časť Kramariská má zvláštny názov. Kramarnica, ako vraví miestny rodák Róbert Fajta, je v tunajšom podaní miesto, kde bývali trhy, jarmoky, ale v podstate znamená krámy, haraburdy. Dnes tu nejaké nájedete, napríklad množstvo vyhodených pikslí z maliarskych farieb, ale histó-

ria tu netrochárčila. Boli tu napríklad muničné sklady, po roku 1968 tu mali Rusi „špeciálnu základňu“, chovali tu svine. Opodiaľ je miesto, kde s nimi chodievali obchodovať miestni. Ale dávno predtým tu stáli dve horárne, po ktorých nezostala ani stopa, a práve pri nich vyrástol v roku 1928 pamätník a jubilejný lesík. Tentoraz obklopený lipami.

„Vedel som, že tam ten pamätník je. Ešte keď som chodil na základnú školu, zvykli sa pri ňom odohrávať divadelné predstavenia. Ale netušil som, čo to je. Pýtal som sa na to starých ľudí, ani oni nič nevedeli. Vraj základný kameň. Ale čoho? A základný kameň v roku 1928?“ rozpráva Róbert Fajta. Približne pred rokom sa o pamätník začal zaujímať. „Neviem prečo, jednoducho mi to nedalo, chodievam tam často a nevedel som o ňom nič. V Likavke máme kostol z roku 1888, chránenú lipu, kaplnku, o všetkom som čosi vedel, iba o tom nie. Možno by som sa bol dozvedel aj viac, stačilo, keby som sa bol oň zaujímal o rok skôr, keď ešte žil vyše deväťdesiatročný horár. Dozvedel som sa však, že o takéto veci sa zaujíma pán Kováčik, nafotil som mu to, poslal a vybral som sa do Párnice, kde majú archív lipovské a oravské štátne lesy. Lenže ani tam som o pamätníku nezašiel ani zmienku. Nič.“ Viac sa dozvedel až od kováčikovcov. Mohly sa

Mohyla v Dobroči: Desatročia zabudnutá a stratená v lese.

nedotkol, starosta však dal pozemok vykosiť a pán Fajta povykášan kriaky a pozbieral neporiadok. Našiel pár kúskov betónových úlomkov, tie poznášal k podstavcu a čakal na návštevu z Brezna, ktorá prišla v apríli tohto roka. A hneď po nej uverejnil príspevok o kameni v miestnych novinách, ktorý sme si náhodou prečítali aj my. **Bez Československa by nebolo Slovensko:** Tma rovno pod lampou. Desiatky, možno stovky pamätníkov na desatročnicu prvej republiky, o ktorých nikto nič nevie a do povedomia sa dostávajú vďaka ľuďom, ktorí si nezaložili ani klub, ani občianske združenie, sú jednoducho nadšení. Alebo nás už spoločný štát Čechov a Slovákov nezaujímajú?

„Aj keď si nikde nepíšem, že som Čechoslovák a hlásim sa k Slovákom, vyrastal som v Československu a myslím si, že takéto pamätníky si zaslúžia našu pozornosť,“ hovorí Róbert Fajta. „Už len preto, lebo platí, že čím menšie spoločenstvo, tým väčší problém je zachovať ho. A to platilo aj o prvej Československej republike.“ Čo na to Ján Morong? „Keby nebolo Československo, nebolo by ani Slovensko. Zrejme by sme zmizli z mapy.“ Milan Pivovarčí spomína, že študoval v Ostrave, dvadsaťpäť rokov odpracoval vo Vítkovických ťeleziarňach a keď sa potom vrátil na Slovensko, uvedomil si, že vlastne prežil viac času v Česku ako tu. „Výborné vzdelanie i prax som získal v Česku a myslím si, že keby nebolo prvej republiky, dnes by sme sotva mali takú životnú úroveň, akú máme. „Mnohé veci Slováci Čechom vyčítajú, ale v tom čase podľa môjho názoru Česi jednoducho nemohli pustiť opraty z rúk,“ hovorí Milan Kováčik. V tridsiatych rokoch žil v Brezne Martin Rázus a ja som dnes predsedom jeho klubu Maroško. Rázus sa napríklad otvorene hlásil k samostatnému Slovensku. Ale ako by sa to bolo skončilo? Mala šancu prežiť skôr jedna väčšia a silnejšia krajina ako dve menšie a slabšie? Tá desatročnica, s ktorou súvisia aj pamätníky a hájiky, je vlastne výkrik radosti - Aha, prežili sme, podarilo sa nám to! Aj preto si tieto mohyly zaslúžia našu pozornosť. Rovnako, ako by si vznik prvého štátu Čechov a Slovákov, od ktorého na budúci rok uplynie už sto rokov, zaslúžil, aby pre nás nebol iba pamätným dňom, ale štátnym sviatkom.“

PETER KUBÍNYI